

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Louise Nyberg

ETT BARN I PRESENT?

En rättsutredning om möjligheterna till legalisering av
surrogatmoderskap

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Elsa Trolle Önnerfors

Termin: HT 14

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Syfte, frågeställningar och avgränsning	6
1.2 Metod	6
1.3 Material och forskningsläge	7
1.4 Uppsatsens disposition	8
2 SURROGATMODERSKAP	10
2.1 Inledning	10
2.2 Vad är surrogatmoderskap?	10
2.3 Lagstiftningen i Sverige idag	11
2.4 Vem blir rättslig förälder?	12
2.4.1 Moderskapspresumtionen	12
2.4.2 När lagen inte hänger med	13
3 TRE OLIKA PERSPEKTIV	14
3.1 Avtalet och ångerrätten	14
3.1.1 Vad händer om någon ångrar sig?	14
3.1.2 Gör man skillnad på partiellt och fullständigt surrogatarrangemang?	17
3.2 Surrogatmammans roll	17
3.2.1 Kvinnan som objekt i relation till rätten till självbestämmande	18
3.2.2 Altruistiskt eller kommersiellt surrogatmoderskap	19
3.3 Barns rätt till föräldrar eller föräldrars rätt till barn?	20
3.3.1 Barnets bästa	21
3.3.2 Barnkonventionen	22
4 ARGUMENTATION OCH SLUTSATS	23
4.1 Avtalet och ångerrätten	23
4.2 Surrogatmoderns och de blivande föräldrarnas perspektiv	24

4.3 Barnets perspektiv	26
4.4 Slutsats	27
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	29
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	31

Summary

In this thesis I will process the Swedish legal rules of surrogacy arrangements and problems that can appear with it. Surrogacy arrangements, when a woman carries and gives birth to a baby for another couple, are illegal in Sweden. There is a discussion about it and a lot of discordant thoughts and the arguments are good, whether they are pro or con surrogacy arrangements. But which ones are the best?

In Swedish law there is a presumption that a woman who gives birth to a baby, is the legal parent of the baby. The presumption can't be broken. This causes major problems when Swedish couples go abroad to hire a surrogate mother and after she has given birth, bring the baby home to Sweden. An example of that is the Swedish case NJA 2006 s. 505.

The adversaries claim that surrogacy arrangements will lead to an illegal trade with women like with prostitutes. There is a risk, but the positive effects of surrogacy arrangements, like giving childless couple a chance to build a family, are bigger. The advocates claim that the right of freedom is more important than the protection of the surrogate mothers. They think we should be allowed to do what we want as long as we don't hurt anyone. And becoming a surrogate mother is voluntarily.

The effects of the surrogate child are also important for a discussion. Surveys have showed that surrogate children are as healthy as children who came from parents who had intercourse, and they are much healthier than adopted children. According to the Convention on the Rights to the Child, which Sweden has ratified, all children have the right to know who their parents are and where they come from. Surrogate children have the same rights but Sweden has no system to guarantee it, because it isn't allowed to hire surrogate mothers yet.

To summarize I think the arguments pro surrogacy arrangements are better, but there are a few questions that have to be clear before that happens.

Sammanfattning

I denna uppsats bearbetas rättsreglerna kring surrogatmoderskap och problem som kan uppstå kring detta ämne. Surrogatmoderskap, som innebär att en kvinna bär fram ett barn till ett annat par, är inte tillåtet i Sverige. Det finns en debatt kring ämnet, där problematiken ställs på sin spets och konsekvenserna, ett tillåtande och ett fortsatt förbud skulle kunna leda till, tas upp. Det är många som önskar att det var tillåtet, och det finns flera bra argument till att det skulle vara det, men också många bra argument emot. Frågan är vilka argument som håller bäst och vad konsekvenserna av dem skulle bli.

I svensk rätt idag finns en moderskapspresumtion som säger att den kvinna som föder ett barn ska anses vara dess rättsliga moder. Det går inte under några omständigheter att bryta presumtionen. Problem uppstår t.ex. när par åker utomlands och anlitar en surrogatmoder där. När barnet kommer till Sverige finns inga svenska lagar som är anpassade efter detta, och detta kan få förödande konsekvenser, vilket vi kan se i rättsfallet NJA 2006 s. 505.

Motståndarna till att tillåta surrogatarrangemang hävdar att ett godkännande skulle leda till att surrogatmödrarna kommer att betraktas som en handelsvara, liksom prostituerade, och att vi inte vill skapa en ny illegal marknad med kvinnor och barn. Det finns absolut en risk att detta kan inträffa men så länge surrogatarrangemangen görs under kontrollerade former, med tydliga regler och frivillighet, så är de positiva effekterna så pass stora att det är värt att ta risken. De som är för surrogatarrangemang hävdar att rätten att få bestämma över sig själv är viktigare än skyddet som förbudet är tänkt att skapa. Förespråkarna menar att staten inte ska lägga sig i så länge en handling inte skadar någon annan.

Effekterna på barnet är också viktigt att diskutera. Undersökningar visar att surrogatbarn inte mår sämre än barn födda genom samlag, och jämfört med

adoptivbarn så mår surrogatbarn mycket bättre och får inte identitetsstörningar i alls samma utsträckning. Men Barnkonventionen, som Sverige ratificerat, stadgar att alla barn har rätt att få veta vem deras föräldrar är och vad de har för ursprung. Denna rättighet gäller även barn födda genom surrogatarrangemang, och i nuläget uppfyller inte Sverige det, mycket på grund av att det inte är tillåtet. Frågan är om det går att uppfylla även om vi skulle börja tillåta surrogatarrangemang?

I min slutsats kommer jag fram till att det finns mycket som talar för att argumenten för att tillåta surrogatarrangemang väger tyngre, men det finns ett par frågetecken som måste redas ut innan det blir aktuellt.

Förkortningar

Barnkonventionen	FN:s konvention om barnets rättigheter
EKMR	Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna
FB	Föräldrabalken
GenL	Lag om genetisk integritet
HD	Högsta domstolen
IVF	In-vitro-fertilisering
RFSL	Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners och queeras rättigheter
SMER	Statens medicinsk-etiska råd

1 Inledning

1.1 Syfte, frågeställningar och avgränsning

Frågan om surrogatmoderskap ska legaliseras i Sverige väcker starka känslor från många håll. Det är ett ämne med moraliska aspekter snarare än praktiska och det är ofta våra viktigaste rättigheter, så som rätten till självbestämmande och rätt till mänsklig värdighet, som tas upp i argumentationerna. Syftet med denna uppsats är att redogöra för om det är motiverat att inte tillåta surrogatarrangemang i Sverige, alltså att behålla den lagstiftning som finns idag, eller om det finns starkare argument för att legalisera det surrogatarrangemang, utifrån surrogatmoderns och barnets perspektiv.

Jag har avgränsat mig till att endast studera svensk rätt, men det förekommer dock exempel och rättsfall ifrån andra länder för att illustrera problem och lösningar. På grund av utrymmesskäl kommer jag inte att ha med några historiska tillbakablickar. Jag kommer att hålla mig till hur rättsläget ser ut idag.

Jag kommer att arbeta utifrån följande frågeställningar:

- Hur ser rättsläget för surrogatmoderskap i Sverige ut?
- Vad talar för och emot att tillåta surrogatmoderskap utifrån surrogatmoderns och barnets perspektiv?

1.2 Metod

Jag har valt att framställa min uppsats genom att använda en rättsdogmatisk metod med ett kritiskt perspektiv i övrigt. Rättsdogmatisk metod innebär att man utgår ifrån rättskälteori för att klargöra vad gällande rätt är. Jag har

studerat förarbete, lagar, praxis och doktrin för att på ett objektivt sätt redogöra för hur rättsläget ser ut. Metoden passar bra för denna uppsats eftersom den är framtagen för att ifrågasätta och problematisera vilket min uppsats också är tänkt att göra. Genom att välja ett kritiskt perspektiv i övrigt kan jag bemöta ämnet från flera olika infallsvinklar, vilket jag anser är en fördel eftersom det finns väldigt många sätt att bemöta detta ämne på.

1.3 Material och forskningsläge

Det finns relativt få vetenskapliga texter om surrogatmoderskap och det beror förmodligen på att surrogatmoderskap är ett förhållandevis nytt rättsområde.

Anna Singers artikel ”Mater semper certa est?” publicerades i Juridisk Tidskrift och där analyserar hon rättsfallet NJA 2006 s. 505, och konsekvenserna av det, mycket ingående.

Jane Stolls doktorsavhandling ”Surrogacy Arrangements and Legal Parenthood” vid Uppsala universitet behandlar mycket grundligt det svenska rättssystemet vid surrogatmoderskap och för- och nackdelar med det. Det finns även en komparation med andra länder som jag har valt att lämna åt sidan.

Svensk juristtidning har publicerat artikeln ”Internationellt privaträttsliga aspekter av äggdonation och surrogatmoderskap” av Michael Bogdan, professor vid Lunds universitet, som tar upp moderskapspresumtionen och problematiken med den.

Mycket av den litteratur som behandlar ämnet är moralfilosofiska och bemöter ämnet endast utifrån en synpunkt. Jag har använt mig av en del av denna litteratur för att finna etiska argument eftersom debatten om surrogatmoderskap ofta har moraliska inslag. Den litteratur jag har använt

mig av är filosofen Kutte Jönssons avhandling, ”Det förbjudna mödrskapet”, vid Lunds universitet och journalisten Kajsa Ekis Ekman bok ”Varat eller varan”. De båda författarna har en klar åsikt redan från början och lägger fram argument utifrån dessa.

I övrigt har jag använt mig av rättsfall (både svenska och utländska), lagtext, propositioner och lagkommentarer från Zeteo.

1.4 Uppsatsens disposition

Uppsatsen inleds med en presentation av ämnet; vad surrogatmoderskap är och vad det finns för oklarheter och motstridigheter med det. Därefter kommer en redogörelse för hur svensk lagstiftning ser ut på området. Jag kommer utreda rättsläget i Sverige genom att förklara hur moderskapspresumtionen och lämplighetsprövningen fungerar och klargöra vilka regler som gör att surrogatmoderskap rent praktiskt inte är möjligt.

Här efter följer tre avsnitt som var och ett har olika teman. Första avsnittet handlar om avtalet mellan surrogatmodern och de beställande blivande föräldrarna. Vad har avtalet för giltighet och vad händer om någon av parterna ångrar sig? Det ska jag försöka besvara här med hjälp av doktrin men framförallt genom att presentera ett par illustrativa rättsfall.

I andra avsnittet läggs fokus på surrogatmodern och diskussionen om huruvida kvinnan ska ses som ett objekt eller om självbestämmanderätten väger tyngre. Jag kommer även ta upp skillnaderna mellan altruistiskt och kommersiellt surrogatmoderskap.

I det tredje och sista avsnittet tar jag upp barnets roll i det hela. Vad barnet har för rättigheter och hur de respekteras i olika situationer.

Uppsatsen avslutas med en analys av dessa tre delar och slutligen en slutsats där jag spaltar upp argumenten för och emot, för att komma fram till ett svar på mina frågeställningar.

2 Surrogatmoderskap

2.1 Inledning

Om man för 50 år sedan hade sagt att det skulle kunna uppstå problem vid fastställandet av ett barns moder skulle folk tro att man lurades. Då var det obestritt att den kvinna som föder barnet också var barnets mor. Idag är det inte lika självklart längre. Tekniken går framåt och idag kan i princip vilken kvinna som helst föda fram ett barn till någon annan utan att ha någon som helst genetisk koppling till det. Utvecklingen på detta område har gått snabbt. Så snabbt att de svenska lagarna inte har hängtt med. Det finns många situationer inom surrogatområdet som inte är reglerade i lag och då görs analogier från lagar som inte är tänkta att användas i dessa situationer. Kan man blunda för utvecklingen och verkligheten eller måste Sverige sätta ner foten, bestämma sig och börja lagstifta så alla kan känna sig trygga när ett avtal sluts mellan en surrogatmoder och ett barnlöst par?

2.2 Vad är surrogatmoderskap?

Surrogatmoderskap innebär att en kvinna blir gravid och föder fram ett barn med en uttalad avsikt att inte behålla det.¹ Det finns två former av surrogatmoderskap; partiellt och fullständigt. Partiellt surrogatmoderskap, som kan jämföras med äggdonation, innebär att surrogatmodern låter sig insemineras vid befruktningen och kommer således att ha både en biologisk och genetisk koppling till barnet. Vid fullständigt surrogatmoderskap finns inga genetiska kopplingar mellan surrogatmodern och barnet eftersom man för in ett redan befruktat ägg i surrogatmodern, så kallat IVF-behandling. Den biologiska kopplingen finns däremot kvar. Ägg och spermier till embryot som förs in i surrogatmodern kan komma antingen från paret som

¹ Jönsson, 2003, s. 15.

ska överta barnet när det fötts, eller från utomstående donatorer.² Om både ägg och spermier kommer från personer, som inte är de tänkta juridiska föräldrarna, brukar detta kallas embryodonation.³

2.3 Lagstiftningen i Sverige idag

I Sverige är surrogatarrangemang inte tillåtet.⁴ Enligt GenL får en kvinna endast insemineras om hon är gift eller sambo och partnern lämnat samtycke till det.⁵ Det samma gäller när befruktning sker utanför kroppen och sedan förs in i kvinnan.⁶ Om ägget inte kommer från kvinnan, måste sperman komma ifrån hennes partner. Både ägg och spermier får inte komma från utomstående.⁷ Det blivande barnet måste alltså ha en genetisk koppling till någon av sina föräldrar.

Det görs en lämplighetsprövning av de blivande föräldrarna både vid insemination och vid befruktning utanför kroppen.⁸ Den man som samtyckt till inseminationen ska anses vara rättslig fader till barnet oavsett om det är hans spermier som har använts eller inte.⁹ Kvinnan som föder barnet är alltid att anse som rättslig mor, trots att det är en annan kvinnas ägg som har använts vid befruktningen, Detta är den så kallade moderskapspresumtionen.¹⁰ Moderskapspresumtionen gäller, trots namnet, i alla tänkbara fall och kan inte hävas genom motbevisning. Den gäller även fall då barnet kommit till genom olaglig befruktning eller i ett land där surrogatmoderskap är tillåtet.¹¹ Detta kan vålla problem t.ex. när ett par kommer tillbaka till Sverige efter att ha hämtat sitt barn som fötts genom

² Jönsson, 2003, s. 16 f.

³ <http://www.rfsl.se/?p=4414>, (hämtad 2014-11-24).

⁴ SMER rapport 2013:1 s. 154 och prop. 2001/02:89 s. 55.

⁵ 6 kap. 1 § GenL.

⁶ 7 kap. 3 § GenL.

⁷ Prop. 2001/02:89 s. 1.

⁸ 6 kap. 3 § och 7 kap. 5 § GenL.

⁹ 1 kap. 6 § FB.

¹⁰ 1 kap. 7 § FB.

¹¹ Bogdan, 2002, s. 746.

surrogat i Indien. Enligt svensk lag så är det då den indiska kvinnan som är barnets rättsliga mor.

Det finns inget uttryckligt förbud mot surrogatarrangemang, men alla dessa regler är utformade på ett sätt som gör det omöjligt. Ett surrogatarrangemang innebär donation av både ägg och spermier vilket inte är tillåtet. Lämplighetsprövningen kommer inte att medföra ett godkännande eftersom arrangemanget är otillåtet¹² och slutligen kommer surrogatmodern, och inte den barnlösa kvinnan, bli rättslig moder till barnet eftersom det är hon som föder det. Moderskapspresumtionen sätter stopp för det.¹³

2.4 Vem blir rättslig förälder?

2.4.1 Moderskapspresumtionen

Moderskapspresumtionen, som tidigare inte var reglerad i lag, innebär att den kvinna som föder ett barn, också ska anses vara barnets rättsliga mor. Barnet skulle tidigare också anses vara moderns genetiska och biologiska barn. Detta framstod som självklart ända fram till tekniken för assisterad befruktning och äggdonation utvecklades.¹⁴ Vid äggdonation har kvinnan, som föder barnet, inte någon genetisk koppling till barnet och frågan om vem som skulle anses vara barnets mor kom upp.¹⁵

1 januari 2003 trädde en ny paragraf i kraft som förtydligade problemet. 1 kap. 7 § FB innebär att den kvinna som föder barnet, anses vara dennes rättsliga mor, oavsett om barnet tillkommit med assisterad befruktning, äggdonation eller genom surrogatarrangemang.¹⁶

¹² Prop 2001/02:89 s. 55.

¹³ 1 kap. 7 § FB och Jönsson, 2003, s. 66.

¹⁴ Singer, 2006/07, s. 424.

¹⁵ Walin & Vängby, Föräldrabalken (1 jan. 2014, Zeteo), kommentaren till 1 kap. 7 §.

¹⁶ Walin & Vängby, Föräldrabalken (1 jan. 2014, Zeteo), kommentaren till 1 kap. 7 § och Singer, 2006/07 s. 424.

2.4.2 När lagen inte hänger med

Moderskapspresumtionen gäller, och eftersom surrogatmoderskap inte är tillåtet i Sverige kan det se ut som att det aldrig skulle kunna uppstå några problem angående vem som är den rättsliga modern. Vad lagstiftaren inte verkar ha räknat med är att flera svenska par åker utomlands för att hitta surrogatmödrar som föder deras barn innan de återvänder till Sverige. För dessa par brister lagstiftningen. Medan männen kan bevisa sitt faderskap genom att lämna DNA, finns inte samma möjlighet för kvinnorna.¹⁷

Vad detta kan leda till för konsekvenser ser man i ett avgörande från HD; NJA 2006 s. 505. Ett svenskt par begav sig till Finland för att åstadkomma ett surrogatarrangemang. Mannens syster ställde upp som surrogatmoder, men det var parets ägg och sperma som användes vid befruktningen. När barnet föddes tog paret hand om det direkt. Mannens faderskap fastställdes, och hans fru skulle ”närståendeadoptera” i enlighet med de svenska adoptionsreglerna i FB. Mannens syster var i detta läge barnets rättsliga mor. Adoptionen bifölls, men mannen överklagade och drog in sitt samtycke.¹⁸ Utan samtycke var hovrätten tvungen att avslå. Fallet gick upp i HD och justitieråden var av precis samma uppfattning. Det spelade ingen roll att kvinnan var barnets genetiska moder. Utan samtycket kunde de inte bifalla adoptionen.¹⁹ Kvinnan förlorande alltså sitt barn, trots att det både genetiskt och avtalsrättsligt pekade åt motsatsen.

¹⁷ Stoll, 2013, s. 138 f.

¹⁸ Singer, 2006/07, s. 425.

¹⁹ NJA 2006 s. 505.

3 Tre olika perspektiv

För att bena ut detta ämne ordentligt har jag valt tre infallsvinklar att titta lite noggrannare på: avtalet, surrogatmamman och barnet. Det är ofta dessa tre ämnen som förekommer vid diskussioner om surrogatmoderskap.

3.1 Avtalet och ångerrätten

En fråga som ofta diskuteras i samband med surrogatmoderskap är huruvida avtalet mellan surrogatmodern och de beställande blivande föräldrarna ska anses vara ett ”vanligt” avtal som ska tolkas enligt avtalslagens regler eller om det ska finnas specialregleringar. Är det ”pacta sunt servanda”²⁰ som gäller eller har någon part rätt att ångra sig?

3.1.1 Vad händer om någon ångrar sig?

Ett starkt argument mot att tillåta surrogatarrangemang är att det finns en risk att kvinnan som bär fram barnet ångrar sig och vill behålla det. Vad händer då?

Något som tydligt visar att detta problem förekommer i praktiken är fallet ”Baby M”²¹. Bakgrunden till fallet var att paret Stern inte kunde få barn på egen hand och vände sig till en surrogatskapsförmedling i New York. William Stern, som var mest angelägen om att få ett genetiskt barn, ingick avtal med Mary Beth Whitehead som innebar att hon skulle bära fram Mr. Sterns barn och att Mrs. Stern skulle adoptera det. Mary Beth skulle alltså agera surrogatmoder och överlämna barnet så fort det var fött. För besväret skulle hon få 10 000 dollar.²²

²⁰ Latin för: ”Avtal skall hållas”.

²¹ In re Baby M, 537 A.2d 1227, 109 N.J. 396 (N.J. 02/03/1988). Ett uppmärksammat fall från New Jersey Supreme Court i USA. I fortsättningen refererar jag till fallet genom att skriva ”Baby M” eftersom barnets namn är Melissa.

²² Baby M, p. 36-37.

När barnet föddes, visste ingen på sjukhuset om att Mrs. Whitehead var surrogatmoder och att barnet skulle lämnas över till paret Stern. De nyblivna föräldrarna sa ingenting och på barnets födelsebevis skrevs namnet Sara Elisabeth Whitehead.²³ Mrs. Whitehead hade ångrat sig och ville inte längre lämna ifrån sig barnet, men trots det stod hon fast vid sitt ord och överlämnade, som avtalat, barnet till paret Stern.²⁴

Kort därefter blev Mrs. Whitehead deprimerad, på grund av saknaden av sin dotter, och bönade och bad paret Stern att få ha barnet hos sig en vecka för att lindra sorgen. Hon hotade med att annars ta livet av sig. Paret gick med på det, men det dröjde länge innan de skulle få tillbaka sitt barn. Mrs. Whitehead flydde till Florida med sin familj och baby M kunde efter fyra månader, med polisiär hjälp, återföras till Mr. och Mrs. Stern.²⁵

Domstolen kom fram till att kontraktet stod i strid med tre lagar. För det första stred det mot lagar som förbjuder betalning eller mottagning av pengar i samband med adoptioner. För det andra bröt det mot lagar som kräver bevis på föräldrars olämplighet innan adoption, och som anger hur personer kan bli av med sina föräldrarättigheter. Till sist var kontraktet inte överensstämmande med lagar som ger vårdnadshavare rätt att ångra sig vid beslut när de fransäger sig vårdnaden.²⁶

Trots att det inte var ett adoptionsavtal som hade slutits, ansåg domstolen att det ändå förelåg ett sådant förhållande. Mr. Stern och Mrs. Whitehead hade avtalat om tjänsten att Mrs. Whitehead skulle föda fram ett barn åt Mr. Stern i utbyte mot pengar. Det stod inget i kontraktet om att Mrs. Stern skulle adoptera barnet.²⁷

²³ Baby M, p. 43.

²⁴ Baby M, p. 44-45.

²⁵ Baby M, p. 48.

²⁶ Baby M p. 69-71, 76 och 85.

²⁷ Baby M p. 71; Jönsson, 2003, s. 61.

Avtalet var förbjudet, men trots det, fick tillslut paret Stern vårdnaden om Baby M. Domstolen beslöt sig för att bortse ifrån avtalet och istället titta på vad som var bäst för barnet. De fann att Mr. och Mrs. Stern var bäst lämpade som föräldrar.²⁸

Det här fallet illustrerar tydligt hur fel ett surrogatarrangemang kan gå om någon part ångrar sig. Har man rätt att ångra sig och efter hur lång tid är i så fall ångerrätten slut?

Att surrogatmödrar ångrar sig är väldigt ovanligt. Studier visar att det, både i USA och Storbritannien, är mindre än två procent som vill behålla barnet.²⁹ Två procent är en väldigt liten andel, men det blir ett stort problem när det händer. Det råder delade meningar om huruvida surrogatmodern ska få behålla barnet om hon önskar det. Till en början var dock åsikterna väldigt tydliga. När de första surrogatmödrarna ångrade sig och beslöt sig för att behålla barnen fick de mycket skarp kritik från samhället. Folk ansåg att de var förrädare, att de inte hade insett att det inte var deras barn, utan beställarnas, och att de endast skulle agera som behållare.³⁰

Det handlar inte bara om vem som har *rätt* till barnet och föräldraskapet, utan även vem som har en *skyldighet* att vara de rättsliga föräldrarna till barnet. Det kan ju faktiskt hända att det beställande paret ångrar sig så att varken de eller surrogatmodern vill ha barnet. Just det inträffade i Thailand tidigare i år (2014). Ett australienskt par beställde tvillingar av en thailändsk surrogatmoder, men tog bara med sig dottern hem när de fått reda på att sonen hade Down syndrom³¹. Istället fick surrogatmodern ta hand om pojken. Enligt föräldrarna hade de begärt abort när de hade sett att pojken hade sjukdomen på ultraljudet, men surrogatmodern hade vägrat. Varken

²⁸ Baby M p. 149-150 och 157.

²⁹ <http://www.rfsi.se/?p=4414>, (hämtad 2014-11-24) och Stoll, 2013, s. 81.

³⁰ Ekis Ekman, 2011, s. 193.

³¹ En utvecklingsstörning på grund av kromosomavvikelse.
<http://www.1177.se/Skane/Fakta-och-rad/Sjukdomar/Utvecklingsstorning/?ar=True>, (hämtat 2014-12-16).

thailändsk eller australiensisk lag verkade reglera problemet, så det är svårt att säga vem som gjorde rätt och fel.³²

Vem har då en rättighet eller skyldighet att ta hand om ett beställt barn? Dessa frågor finns det inga självklara svar på, men ämnet som återkommer är om det ska råda avtalsfrihet eller om staten ska gå in och styra upp. Risken med total avtalsfrihet är att den svagare parten, i detta fall oftast barnet och surrogatmodern, inte skyddas.³³ Oavsett så krävs det att någon sätter ner foten och tar ett beslut, annars finns risken att fler barn drabbas.

3.1.2 Gör man skillnad på partiellt och fullständigt surrogatarrangemang?

Kort efter ”Baby M”-fallet³⁴ dök det i USA upp ett nästan identiskt fall. En surrogatmoder ångrade sig efter barnet var fött och ville behålla det. Det som skiljde detta fall från ”Baby M” var att surrogatarrangemanget var fullständigt, dvs. surrogatmodern hade ingen som helst genetisk koppling till barnet. Domstolen dömde till parets fördel med motiveringen att surrogatmodern inte var barnets mamma och att hon endast erbjudit en tjänst. Detta blev ledande praxis för liknande fall som dök upp i USA.³⁵

3.2 Surrogatmammans roll

Det är lätt att måla upp en bild av ett barnlöst par som efter många års försökande äntligen får ett barn genom en surrogatmoder. En ny familj har bildats och sagan får ett lyckligt slut. Vad många inte tänker på är att där resan börjar för familjen, tar den slut för surrogatmammans och även om åtagandet är gjort frivilligt så kan detta bli en otroligt jobbig period för

³² [http://www.svd.se/nyheter/utrikes/debatt-om-surrogatmodraskap-efter-att-baby-
overgavs_3796532.svd](http://www.svd.se/nyheter/utrikes/debatt-om-surrogatmodraskap-efter-att-baby-overgavs_3796532.svd), (hämtad 2014-12-15).

³³ Stoll, 2013, s. 82-86.

³⁴ Se kap. 3.1.1.

³⁵ Ekis Ekman, 2011, s. 130.

henne. Motståndarna till surrogatarrangemang är oroliga för att surrogatmodern ska bli utnyttjad och vara ett offer för handel liksom prostituerade. Frågan är vad som väger tyngst, friheten att få bestämma själv och lyckan hos alla nybildade familjer eller risken för att det skapas en ny olaglig handelsmarknad?

3.2.1 Kvinnan som objekt i relation till rätten till självbestämmande

Journalisten Kajsa Ekman anser att man kan jämföra surrogatmoderskap med prostitution.³⁶ Istället för att sälja sin kropp ur ett sexuellt perspektiv säljer surrogatmodern sin kropp för att bära ett barn. Professor H.M. Malm, som är motståndare till detta sätt att tänka, hävdar snarare att man ska se det som att man betalar för en tjänst och inte för användandet av en kvinnas kropp. Precis som när man ”betalar en chaufför för att köra en bil”, betalar man en kvinna för att föda fram ett barn.³⁷ Trots att Malm hävdar att det inte sker en objektifiering av kvinnan så anser Ekman att precis så är fallet. Kvinnans relation till sin kropp ska jämföras med yrkeschaufförens relation till sin bil: ”[v]i ska vänja oss vid att vara objekt, men vi ska inte inse vad det betyder, eftersom vi *naturligtvis* inte är objekt.”³⁸

Filosofen Kutte Jönsson ser däremot annorlunda på saken. Han menar att det är viktigt att kvinnan får bestämma själv över sin kropp och rätten till självbestämmande är viktigare än de negativa effekter som surrogatmoderskap kan leda till.³⁹ Om surrogatarrangemanget är frivilligt, har kommit till genom samtycke och om barnet inte skadas av det så finns det ingen anledning att inte tillåta det.⁴⁰ Jönsson utgår ifrån John Stuart Mills frihetsprincip som innebär att staten inte har rätt att hindra en individ från att göra vad den vill så länge individen inte skadar någon annan. Mills skiljer på individuella intressen och statens intressen och menar att staten

³⁶ Ekis Ekman, 2011, s. 140.

³⁷ Ekis Ekman, 2011, s. 144.

³⁸ Ekis Ekman, 2011 s. 146.

³⁹ Jönsson, 2003, s. 219 ff.

⁴⁰ Jönsson, 2003, s. 97.

inte ska lägga sig i handlingar som görs endast på grund av individuella intressen, så länge det inte medför någon skada för andra.

Surrogatarrangemang passar väldigt bra in här eftersom det främst är ett individuellt intresse och rör endast de parter som är inblandade. Staten har inte något skyddsintresse.⁴¹

Mills princip fungerar så länge man inte skadar någon annan. Men vad gäller om man skadar sig själv? Det kan ju vara aktuellt att ta upp detta eftersom surrogatmödrarna utsätter sig själva för både fysiska och psykiska belastningar. Man måste dock komma ihåg att det vid varje surrogatarrangemang finns ett samtycke från surrogatmodern och surrogatarrangemang är inte det enda ”arbetet” som är riskfyllt. Bara för att det finns risker med vissa arbeten/handlingar⁴², så vill samhället inte alltid att man ska avstå.⁴³

3.2.2 Altruistiskt eller kommersiellt surrogatmoderskap

Med altruistiskt surrogatmoderskap menas att surrogatmodern inte får någon ersättning för prestationen mer än de direkta kostnaderna som tjänsten medför. Kommersiellt surrogatmoderskap innebär å andra sidan att kvinnan, som föder fram barnet, tjänar pengar på det.⁴⁴

Det anses i många sammanhang värre när surrogatmödrarna får betalt för sin insats än med oavlönat arbete och det beror på att det känns omoraliskt att skapa en marknad för surrogatarrangemang. Ett införande av kommersiellt surrogatmoderskap skulle innebära, enligt motståndarna till det, att kvinnorna varufieras och, med det, nedgraderas eftersom de får ett bruksvärde och kan köpas och säljas på en marknad.⁴⁵

⁴¹ Jönsson, 2003, s. 98 ff.

⁴² Jämför med t.ex. byggarbetare eller personer som jobbar med psykiskt sjuka människor.

⁴³ Jönsson, 2003 s. 104 f.

⁴⁴ <http://www.rfsl.se/?p=4414>, (hämtad 2014-11-24).

⁴⁵ Jönsson, 2003 s. 154.

Men man behöver inte likställa surrogatarrangemang med prostitution. Jönsson t.ex. anser att man bör jämföra surrogatarrangemang med andra ”vanliga” arbeten med stora risker. Reproduktion kostar, både rent faktiskt och emotionellt, och varför ska inte fattiga kvinnor få utnyttja den, kanske, enda inkomstkällan de har; sina kroppar?⁴⁶

Det finns de som påstår att altruistiska arrangemang skulle innebära mindre risk för skador än kommersiella eftersom pengar kan locka till sig personer som egentligen inte är lämpliga att bli surrogatmödrar.⁴⁷ Men det finns nackdelar med altruistiska arrangemang också. Eftersom altruistiska arrangemang görs utan ekonomisk vinning, är det ofta familjemedlemmar som ställer upp för t.ex. sin barnlösa syster eller dotter. Många kan känna sig pressade och tvingade att hjälpa till trots att de egentligen inte vill.⁴⁸

Ett av de starkaste motargumenten för kommersiellt surrogatmoderskap är att det skapar en handel med barn. Barnet blir en vara som kan säljas och köpas och det innebär en indirekt nedvärdering av barn och kanske till och med människan. Till skillnad från adoption, produceras barnet i syfte att säljas vidare och detta kan leda till att många fattiga kvinnor utnyttjas och tvingas att föda barn.⁴⁹

3.3 Barns rätt till föräldrar eller föräldrars rätt till barn?

I och med att surrogatarrangemang inte tillåts i Sverige finns det grupper som inte har någon möjlighet att få barn. Två av dessa grupper är homosexuella män samt ensamstående kvinnor och män.⁵⁰ Adoption, som dessa grupper blir hänvisade till, är svårare att genomföra än det låter. Det är dyrt att adoptera och för många ensamstående går det inte ihop ekonomiskt.

⁴⁶ Jönsson, 2003, s. 222.

⁴⁷ Jönsson, 2003, s. 104.

⁴⁸ Stoll, 2013, s. 69.

⁴⁹ Stoll, 2013, s. 60 f.

⁵⁰ SMER rapport 2013:1, s. 100.

Trots att det är tillåtet, sedan 2003, för homosexuella par att adoptera i Sverige, finns det mängder av andra länder som inte tillåter detta. I praktiken är det alltså väldigt svårt, för dessa grupper, att få barn.⁵¹

Frågan man måste ställa sig är: finns det en rätt till barn eller får vissa finna sig i att de inte kan skaffa barn?

3.3.1 Barnets bästa

En fråga som ofta diskuteras i samband med surrogatarrangemang är hur barnet påverkas och om det verkligen är till barnets bästa. Man bör alltid lägga större vikt vid barnets rätt till föräldrar, än de beställande föräldrarnas rätt till ett barn. Om det finns en intressekonflikt ska barnets intressen gå före.⁵²

Somliga tror att barn födda ut surrogatarrangemang kan få problem med att hitta sin identitet senare i livet på grund av att de inte vet vem deras ”riktiga” föräldrar, eller surrogatmodern, är. Det kan dessutom råda oklarheter när nyblivna föräldrar ska registrera sitt föräldraskap i Sverige efter att ha hämtat sitt barn från en surrogatmoder utomlands.⁵³ SMER anser att det råder större risk för identitetsproblem ju senare barnet, eller om det hunnit blivit vuxen, får reda på sitt ursprung. Därför rekommenderar SMER att de beställande föräldrarna, i ett tidigt stadium, berätta för sitt barn om dess ursprung. Någon lag som tvingar föräldrarna att berätta finns dock inte än.⁵⁴

Studier visar att barn som tillkommit genom surrogatmoderskap inte mår sämre än barn som tillkommit genom samlag. Skillnaden på surrogatbarn och adoptivbarn är dock större. Barn som adopterats mår i större

⁵¹ Jönsson, 2003, s. 19.

⁵² Stoll, 2013, s. 38 f.

⁵³ Stoll, 2013, s. 74 och SMER rapport 2013:1, s. 102.

⁵⁴ SMER rapport 2013:1, s. 124 f.

utsträckning sämre och risken för psykiska problem är större än för barn som tillkommit genom surrogatmoderskap.⁵⁵

3.3.2 Barnkonventionen

Barnkonventionen⁵⁶ innehåller grundläggande principer som borde gälla för alla barn i hela världen. Den ska gälla för alla barn i de länder som skrivit på konventionen, vilka är alla FN:s medlemsstater. En av principerna stadgar det som det föregående kapitlet handlade om, nämligen barnets bästa. Barnets bästa ska alltid sättas i främsta rummet och man ska alltid ta hänsyn till barnets erfarenheter och åsikter.⁵⁷

Konventionen stadgar även rätt för barn att få reda på vem deras föräldrar är.⁵⁸ Denna rätt finns även i artikel 8 i EKMR, som är en del av den svenska lagstiftningen. Här kan man tänka sig att det kan uppstå problem i samband med surrogatarrangemang. Kan svenska myndigheter säkerställa att alla barn i Sverige har möjlighet att få veta vem deras föräldrar är? Om man jämför med adoption så har Sverige ett väl utarbetat system för att garantera detta. Systemet utgår alltid ifrån barnets bästa och både lagar och politik har ett barncentrerat förhållningssätt.⁵⁹ Trots att samma system inte finns för surrogatarrangemang, eftersom det inte är tillåtet i Sverige, har Sverige en skyldighet att alltid se till att de rättigheter som stadgas i EKMR och Barnkonventionen gäller, även för barn födda genom surrogatarrangemang. Hur ska denna rättighet kunna garanteras, om det inte finns något system för det?

⁵⁵ SMER rapport 2013:1, s. 159.

⁵⁶ FN:s konvention om barnets rättigheter.

⁵⁷ <http://www.barnombudsmannen.se/barnkonventionen/om-barnkonventionen/>, (hämtad 2014-12-04) och art. 3 Barnkonventionen.

⁵⁸ Art. 7 Barnkonventionen.

⁵⁹ Stoll, 2013, s. 40 f.

4 Argumentation och slutsats

4.1 Avtalet och ångerrätten

Moderskapspresumtionen kan vid första anblicken verka väldigt praktisk eftersom den är klar och koncis och är svår att missförstå. Men vid närmare eftertanke börjar jag undra om den inte ställer till mer problem än vad den gör nytta. För som vi kan se i NJA 2006 s. 505, gör HD inte några som helst undantag ifrån presumtionen. Moderskapspresumtionen är absolut! Detta leder till att när vi hamnar i situationer vi inte trodde var möjliga måste vi reglera dem med hjälp av regler som inte är anpassade för dessa situationer. Svensk lagstiftning tillåter inte surrogatmoderskap och därför har vi i princip inga regler som är anpassade för situationer där surrogatmoderskap är inblandat.

Dessutom är lagstiftningen diskriminerande. Det finns en faderskapspresumtion i FB, men denna kan män bryta genom att lämna DNA som bevisar något annat. Samma möjlighet finns inte för kvinnor, och jag hänvisar återigen tillbaka till NJA 2006 s. 505. Trots att det var den beställande kvinnans ägg, ansågs hon inte vara den rättsliga modern på grund av moderskapspresumtionen. Mannens faderskap fastställdes direkt genom DNA, men trots att det var samma situation för kvinnan (hon var ju den genetiska modern), så ansågs hon inte var mor till barnet. Varför ska inte kvinnorna ha samma möjlighet som männen?

Så hur giltigt är egentligen ett avtal om surrogat? Trots att det är väldigt ovanligt att en part ångrar sig, är det otroligt viktigt att det finns bestämmelser för vad som gäller i dessa situationer. Jag får känslan av att det knappt är reglerat någonstans i världen, än mindre i Sverige. Istället överraskas vi varje gång det händer, media förstorar upp det och det blir en förhastad, ibland ogenomtänkt, lösning. Det som är positivt är att när vi inte riktigt vet vad som gäller eller vad den bästa lösningen är, så är barnet i

fokus. Barnets bästa kommer först och både i Baby M-fallet och fallet med pojken som hade Downs syndrom ser man tydligt att det är barnet som är i fokus. I Baby M-fallet frånsåg domstolen avtalet helt och tittade tillslut endast på vem som var lämpligast som föräldrar. Så trots att det saknas regler så verkar vi ändå kunna fatta förnuftiga beslut.

4.2 Surrogatmoderns och de blivande föräldrarnas perspektiv

Ska allt gå att sälja eller finns det moraliska gränser? Det är inte svårt att se likheter mellan kommersiellt surrogatmoderskap och prostitution. I båda fallen använder en kvinna sin kropp som redskap för att tjäna pengar. Det är många som kopplar prostitutionsvärlden till förtryck, utnyttjande av svaga människor och diskriminering. En handel med kvinnor som blir tvingande att göra saker de inte vill. I köparens ögon är de inte värda någonting. Köparen vill inte ha kvinnan, han vill ha kroppen. Den prostituerade kvinnan blir ett objekt precis som vilken annan sak som helst. Hon har ett pris och är utbytbar. Att det finns en rädsla att detta även kan hända för surrogatmödrar tycker inte jag är konstigt. Surrogatmodern kan liknas vid en behållare som bara ska bära fram barnet. Hon ska helst inte visa några känslor, utan fungera som en maskin. Hon har också ett pris och är utbytbar. Att jämföra prostitution och surrogatmoderskap är alltså inte alls konstigt. Risken att effekterna blir desamma finns, men man måste också titta på hur det står i proportion till andra saker som värderas högt, t.ex. hur många människor som skulle bli lyckliga av att kunna få barn på detta sätt. Det finns dessutom andra yrken som går in under definitionen ”använda sin kropp som redskap för att tjäna pengar”. Jag tänker t.ex. på modeller. Modellyrket innebär också att man använder sin kropp för att tjäna pengar, men det är inte förbjudet för det. Vi kan inte förbjuda allt som kan innebära en risk.

Man måste också inse att ett förbud inte stoppar alla. Somliga driver verksamheter och handlar på samma sätt oavsett om det är legalt eller inte. Människor köper sex, trots att det är olagligt i Sverige och jag är helt säker på att människor kommer att anlita surrogatmödrar, trots att det är olagligt i Sverige. Med detta sagt vill jag inte ge uttryck för att jag tycker att man ska legalisera allt eftersom människor ändå gör som de vill. Men i detta fall tycker jag i alla fall att man ska fundera en extra gång. För till skillnad mot mängder av andra handlingar som inte är legaliserade i Sverige, så finns det otroligt många människor som har något att vinna på en legalisering av surrogatmoderskap och som skulle bli lyckligare.

Det finns personer i Sverige som inte har någon möjlighet att få barn. Antingen går det inte rent fysiskt pga. en sjukdom eller liknande, eller så har samhället utformats på ett sätt som gör att somliga inte passar in i systemet för att få barn. Exempel på sådana människor är homosexuella och ensamstående. Deras möjligheter att skaffa barn är betydligt mindre eftersom ensamstående inte får genomgå IVF-behandling och homosexuella inte tillåts som adoptivföräldrar i många länder. Är detta något vi ska acceptera eller ska vi göra allt som står i vår makt för att hjälpa alla olyckligt barnlösa människor? Finns det en rätt till barn eller får vi finnas oss i att livet är orättvist ibland?

Spontant vill jag svara: nej, det finns ingen rätt till barn. Men samtidigt tror jag inte att man behöver dra gränsen så hårt. Bara för att det inte finns en rätt till något, betyder ju inte det att man inte kan/bör sträva åt den riktningen. Om medlen finns, varför inte använda dem? Om det finns en kvinna som gärna vill dela med sig av sin produktivitet till ett par som gärna tar emot den, varför ska detta då förbjudas? Sverige är ett väldigt tryggt land med många skyddsnet, men hur mycket av vår frihet är vi beredda att offra för att skydda de som kan bli utnyttjade och sårade? Jag tycker inte att Mills frihetsprincip verkar så dum. Så länge man inte skadar någon annan så får man göra vad man vill. Om surrogatarrangemang fungerar som de är tänkta att fungera, dvs. att en kvinna frivilligt erbjuder sig att föda fram ett barn,

altruistiskt eller kommersiellt, till ett par som önskar det, så ser jag ingen anledning till att förbjuda det eftersom ingen kommer till skada.

4.3 Barnets perspektiv

Jag tycker att det är otroligt viktigt att även analysera barnets perspektiv eftersom barnet är den enda part som inte kan påverka situationen. Oavsett om det handlar om vårdnadstvister, socialärenden eller adoptioner så finns det en gemensam nämnare vid beslutsfattande; nämligen att man alltid tänker på ”barnets bästa”. Uttrycket har blivit ett mantra i svensk rätt och grunden för hur vi hanterar fall där barn är inblandade.

Risken att barn skadas psykiskt av surrogatmoderskap är väldigt liten och undersökningar visar att det inte finns någon större skillnad på barn som tillkommit genom samlag som barn som tillkommit genom surrogat. Det finns betydligt större skillnader mellan surrogatbarn och adoptivbarn, där adoptivbarn i större utsträckning mår sämre. SMER anser dock att risken för att skador uppstår minskar ju tidigare surrogatbarnen får veta att de tillkommit på just detta sätt. I svensk lag finns just nu bara en rekommendation för föräldrarna att berätta i tidigt stadium, men ännu inget tvång. Något som kanske borde införas för att garantera att barnen ska må så bra som möjligt. Även om det är jobbigt för föräldrarna att berätta, så ska man alltid tänka på barnets bästa.

Så trots att många förespråkar adoption så verkar det som att barn mår sämre av det, än att födas genom en surrogatmoder. Vi tillåter adoptioner trots att det finns en risk att barnet får identitetsstörningar senare i livet, då borde inte surrogatarrangemang stoppas av samma orsak när risken är mindre. Som jag har utrett i föregående avsnitt så verkar det som att ju tidigare adoptionen av barnet sker, desto bättre. Vad kan då vara bättre än att adoptionen sker reda på ägg- och spermie-nivå?

Det verkar som att barn inte alls lider någon skada av surrogatarrangemang. Men det finns en annan sida också. Det är ett barns rättighet, enligt Barnkonventionen, att få reda på vem ens föräldrar är och vad man har för ursprung. Det är svårt att tänka sig att Sverige ska kunna garantera det för surrogatbarn när det inte finns någon lagstiftning som reglerar problemet. Problemet kommer att finnas trots att svensk lagstiftning inte är anpassat för det. Antingen sker det hemligt i Sverige, eller så åker par utomlands och beställer barnet där. Oavsett hur det går till, ska inte barnet lida av att Sverige inte har en heltäckande lagstiftning. Alla barn har rätt att få reda på vem föräldrarna är så vad Sverige än väljer att göra, tillåta eller fortsätta förbjuda, så krävs det att man tar dessa nya rättsliga situationer på allvar så att vi slipper göra analogier från lagar som inte är tänkta att användas i dessa situationer.

4.4 Slutsats

För att summera och redogöra för syftet med uppsatsen, nämligen om det är motiverat att inte tillåta surrogatmoderskap i Sverige eller om argumenten för att bevilja det väger tyngre, kommer jag att lista de argument som finns för respektive emot ett tillåtande av surrogatarrangemang i Sverige.

De starkaste argumenten emot surrogatmoderskap är:

- Det finns inga tydliga regler kring vad som händer om allt inte går enligt avtalet.
- Surrogatmoderskap kan jämföras med prostitution och det finns en risk att surrogatmodern blir en handelsvara.
- Sverige kan inte garantera att surrogatbarnet får reda på sitt ursprung.

De starkaste argumenten för surrogatmoderskap är:

- Fler par kan få barn och bilda familj.
- Så länge vi inte skadar någon måste vi få göra vad vi vill.

- Undersökningar visar att surrogatbarn inte mår sämre än barn som tillkommit genom samlag.

Surrogatarrangemang är ett relativt nytt område men att det inte finns tillräckligt med regleringar än betyder inte att man inte kan skapa fler. Det som är oroväckande är att, när man tittar sig omkring i världen på de länder som tillåter surrogatarrangemang, verkar inte ens de ha heltäckande regler om hur det ska gå till.

Det finns en risk att surrogatarrangemang kan innebära en start på en ny illegal handelsmarknad med kvinnor och barn. Dock är de positiva effekterna så stora att man kanske måste ta risken. Det finns hur många barnlösa par som helst och väldigt många kvinnor som är beredda att ställa upp för dessa par genom att föda fram ett barn till dem. Den lyckan och önskan om att få hjälpa till tillsammans med rätten att få bestämma själv över sitt liv, anser jag väger tyngre. Att vara surrogatmoder är helt frivillig och om det görs under kontrollerade former med bra lagstiftning anser jag att vi kan få det här att fungera utan att en handel med kvinnor och barn inleds.

Det jag känner mig mest tveksam till är att Sverige kanske inte kommer kunna garantera att surrogatbarnen kommer att kunna få reda på vem deras genetiska föräldrar är, men å andra sidan så blir det nog lättare om merparten av surrogatmödrarna kommer från Sverige, istället för Thailand och USA.

Min slutsats är att jag anser att argumenten för att tillåta surrogatarrangemang väger tyngre än att förbjuda det.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Lagar

Föräldrabalken (1949:381)

Lag om genetisk integritet (2006:351)

Propositioner

Prop. 2001/02:89 Behandling av ofrivillig barnlöshet

Övrigt

FN:s konvention om barnets rättigheter

Litteratur

Bogdan, Michael, *Internationellt privaträttsliga aspekter av äggdonation och surrogatmoderskap*, Svensk Juristtidning, 2002

Ekis Ekman, Kajsa, *Varat och varan – Prostitution, surrogatmödraskap och den delade människan*, Leopard förlag, Stockholm 2011

Jönsson, Kutte, *Det förbjudna mödrskapet. En moralfilosofisk undersökning av surrogatmödraskap*, Bokbox förlag, Lund 2003

Singer, Anna, ”*Mater semper certa est*”?, Juridisk Tidskrift, 2006/07

SMER rapport 2013:1, *Assisterad befruktning – etiska aspekter*, Stockholm 2013

Stoll Jane, *Surrogacy Arrangements and Legal Parenthood. Swedish Law in a Comparative Context*, Uppsala 2013

Walin & Vängby, Föräldrabalken (1 jan. 2014, Zeteo), kommentaren till 1 kap. 7 §.

Elektroniska källor

1177 Vårdguiden, *Utvecklingsstörning*, hämtad 2014-12-16 från:

<http://www.1177.se/Skane/Fakta-och-rad/Sjukdomar/Utvecklingsstoring/?ar=True>

Barnombudsmannen, *Om barnkonventionen*, hämtad: 2014-12-04 från:

<http://www.barnombudsmannen.se/barnkonventionen/om-barnkonventionen/>

RFSL, *Surrogatmödraskap*, hämtad 2014-11-24 från:

<http://www.rfsl.se/?p=4414>.

von Hall, Gunilla, *Debatt om surrogatmödraskap efter att baby övergavs*, SvD Nyheter, publicerad 2014-08-03, hämtad 2014-12-15 från:

http://www.svd.se/nyheter/utrikes/debatt-om-surrogatmodraskap-efter-att-baby-overgavs_3796532.svd

Rättsfallsförteckning

Från Sverige

NJA 2006 s. 505

Från USA

In re Baby M, 537 A.2d 1227, 109 N.J. 396 (N.J. 02/03/1988).